
Region Gotlands färdplan för omställning till ett samhällssystem för hälsa genom hela livet – God och nära vård

---

Fastställd av Styrgrupp
Framtagen av Programledning
Datum 2026-02-25
Gäller 2021-2027
Ärendenr HSN 2026/148
SON 2026/113
RS 2021/566
BUN 2026/206
GVN 2026/98
Version 4.0

Region Gotlands färdplan för omställning till ett samhällssystem för hälsa genom hela livet – God och nära vård

Innehåll

Sammanfattning	3
Omställning till ett starkt samhällssystem för hälsa	4
Alla har ett ansvar för omställningen.....	4
Omställningen - lika viktig som brådskanie	6
Målbild som visar riktning	6
Färdplan som tydliggör vägen.....	7
Färdplanens sammanhang samt viktiga kopplingar till andra planer och strukturer..	7
Levnadsvanor och ofrivillig ensamhet påverkar hälsa och sjuklighet – kortfattat nuläge på Gotland	8
Fem områden där förflyttning behövs.....	10
Förflyttningsområde: Öka människors delaktighet	10
Förflyttningsområde: Arbeta mer hälsofrämjande och förebyggande.....	13
Förflyttningsområde: Stärka primärvården	17
Förflyttningsområde: Främja egenvård	18
Förflyttningsområde: Samordna vård och omsorg	19
Styrning respektive ekonomiska förutsättningar	21

Sammanfattning

Region Gotland står i och inför betydande utmaningar till följd av en växande andel äldre invånare, ökad förekomst av kroniska sjukdomar samt levnadsvanor som bidrar till ökad ohälsa. Samtidigt skapar medicinska och tekniska framsteg nya möjligheter till behandling, vilket är positivt, men innebär sammantaget ett kraftigt ökat behov av vård och omsorg. Dessa behov ska mötas i ett läge där tillgången på resurser i form av kompetens, ekonomi och lokaler är begränsad.

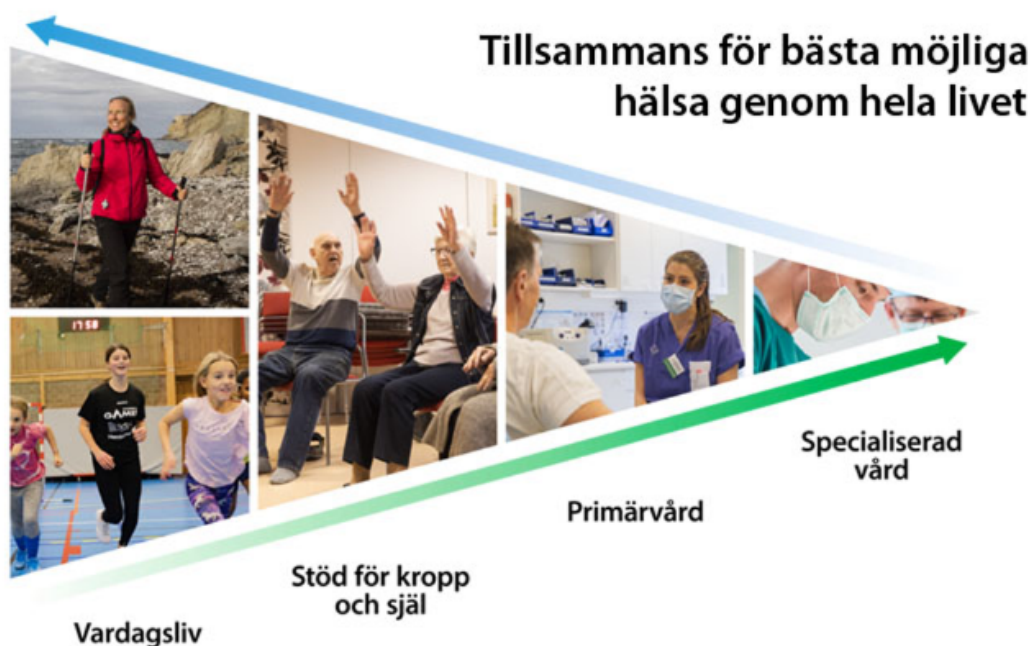
För att säkerställa god hälsa för Gotlands invånare och fortsatt kunna erbjuda skola, vård och omsorg av hög kvalitet krävs en omställning till ett mer hållbart samhällssystem för hälsa med tydligt fokus på hälsofrämjande och förebyggande arbete. Omställningen berör alla medborgare, Region Gotland som arbetsgivare, skolan och andra aktörer i människors vardag, omsorgen samt hälso- och sjukvården. En del av omställningen berör specifikt vården och omsorgen, den delen benämns God och nära vård och pågår i hela Sverige. Ett förvaltningsgemensamt omställningsarbete pågår inom Region Gotland, med en gemensam målbild som anger riktningen för arbetet. Denna färdplan konkretiserar omställningen genom fem prioriterade förflyttningsområden utifrån nuläget för hälsan på Gotland. Färdplanen vänder sig till hälso- och sjukvårdsförvaltningen, socialförvaltningen, utbildnings- och arbetslivsförvaltningen samt regionstyrelseförvaltningen inom organisationen Region Gotland, samt verksamheter som arbetar på direkta uppdrag av Region Gotland inom vård och omsorg.

Denna färdplan är version fyra, arbetet görs sedan 2024 i ordinarie strukturer. För frågor som behöver hanteras i samverkan så sker detta med stöd i samverkanstruktur skola, vård och omsorg. Inriktningen är att färdplanen som dokument ska avslutas 2027. Vissa områden kommer att ta mycket lång tid innan arbetet i realiteten kan betraktas som klart, det viktiga för dessa områden är att det finns etablerade processer som säkerställer att arbetet fortskrider när färdplanen avslutas.

Ett politiskt ägandeskap är avgörande för att omställningen ska lyckas. Varje förvaltning ansvarar för den del av omställningen som behöver ske i den egna förvaltningen. Respektive nämnd/styrelse har en central roll i att efterfråga hur arbetet fortgår.

Omställning till ett starkt samhällssystem för hälsa

Ett starkt samhällssystem för hälsa tar sin utgångspunkt i människors vardagsliv och stärker förutsättningarna för individens hälsa. Stöd och insatser ges så nära människors vardag som det är funktionellt. När behov inte kan tillgodoses på en "nivå" sker stegvis samverkan med nästa del i systemet. Den gemensamma målbilden om hälsa genom hela livet för individen skapar ett samhällssystem med en rörelse som "drar" mot det friska.

Alla har ett ansvar för omställningen

Samhället behöver utformas så det skapas goda förutsättningar för hälsa. Förmågan och förutsättningarna skiljer sig mycket åt mellan individer. Olika behov måste därför mötas på olika sätt.

God hälsa börjar i medborgarens vardag, aktörer som finns i människors vardag är därför centrala för ett starkt samhällssystem för hälsa. Exempel på stora aktörer inom Region Gotland är skolan och Region Gotland som arbetsgivare.

Även verksamheter som arbetar med att ge stöd åt medborgare, till exempel individ och familjeomsorg, äldreomsorg samt omsorg om personer med funktionsnedsättning och verksamhet inom kultur och fritid är centrala för ett starkt samhällssystem som främjar hälsa genom hela livet. Förstås har även andra verksamheter inom regionen viktiga roller.

När det behövs sjukvård har primärvården en viktig roll och därefter specialistvården. Utgångspunkten för samverkan inom hälso- och sjukvården är att specialistvården ”lånar patienten” från primärvården.

För långsiktig hållbarhet är verksamheter som möter barn och unga särskilt viktiga. Utifrån Gotlands demografi är, under överskådlig tid framåt, verksamheter som till vardags möter äldre och utsatta grupper nyckelaktörer.

2025 ändrades socialtjänstlagen för att bland annat tydliggöra att socialtjänsten ska arbeta mer förebyggande: Nå ut till människor innan problem uppstår eller växer samt erbjuda snabbare och enklare insatser utan behovsprövning. En annan viktig del i lagförändringen är att tydliggöra att verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Den hjälp som erbjuds ska baseras på bästa tillgängliga kunskap om vad som kan göra mesta möjliga nytta för individen. Systematisk och löpande uppföljning behöver bli tydligare och gälla för samtliga av socialtjänstens verksamhetsområden. Lagen är utformad som en målinriktad ramlag, det innebär att den ger övergripande inriktning men att lösningar kan anpassas utifrån lokala behov och förutsättningar.

De medborgare som kan behöver ta ett större ansvar för sin hälsa genom att ha hälsosamma vanor i vardagen och själv hantera åkommor som är lämpliga att hantera med egenvård. Att fler kan göra mer själv behövs för att de medborgare som inte har samma förutsättningar ska kunna få stöd. Stöd behövs i olika former utifrån individens förutsättningar och livssituation. Den lokala målbilden tar sin utgångspunkt i vikten av att ha goda vanor i vardagen och att vara mån om sin hälsa. Många av de sjukdomar som idag är vanliga är förebyggbara med goda levnadsvanor exempelvis 40 % av all cancer, 80 % av hjärt- och kärlsjukdomar. På samhällsnivå finns behov av att adressera medborgarnas förväntningar på vad välfärdssamhället ska erbjuda kontra vilket ansvar den enskilde medborgaren behöver ta. Det finns ett gap mellan medborgares förväntningar och behov respektive hälso- och sjukvårdens, skolans och omsorgens förutsättningar att möta dessa förväntningar och behov.

Även hälso- och sjukvården är i förändring. Dagens hälso- och sjukvård har tillkommit i en annan tid och svarar inte mot de behov som är vanliga idag. Hälsan är också mer ojämnt fördelad. Det finns en nationell rörelse för denna del av omställningen, med tydlig nationell styrning, arbetet benämns då ”God och nära vård”.

Riksdagen har slagit fast en nationell målbild som säger att *patienten ska få en god, nära och samordnad vård som stärker hälsan. Att patienten ska vara delaktig utifrån sina förutsättningar och preferenser och att en effektivare användning av hälso- och sjukvårdens resurser ska kunna uppnås. Primärvården ska vara basen i hälso- och sjukvården. Ett nära samarbete ska finnas med annan hälso- och sjukvård samt med socialtjänsten.* Med primärvård avses vårdnivån, utgångspunkten är generalisternas breda kompetens för att kunna ha ett helhetsperspektiv runt patienten. Ur hälso- och sjukvårdsperspektiv är det aktörer på primärvårdsnivå som har bäst förutsättningar att finnas nära människor över tid, samverka med civilsamhället och nå utsatta grupper. Primärvård bedrivs av såväl region som kommun, i både offentlig och privat regi. Omställningen till god och nära vård har pågått sedan ungefär 2018 och har inneburit flera förändringar i olika lagstiftningar exempelvis hälso- och sjukvårdslagen och patientlagen exempelvis avseende principer för organisering av hälso- och sjukvården. I

arbetet finns delar med tydlig nationell styrning exempelvis att medborgare ska erbjudas fast läkarkontakt i primärvården och att patienter med samordningsbehov ska erbjudas fast vårdkontakt. På motsvarande sätt som för socialtjänsten finns dock även goda möjligheter att anpassa lösningar utifrån lokala behov och förutsättningar.

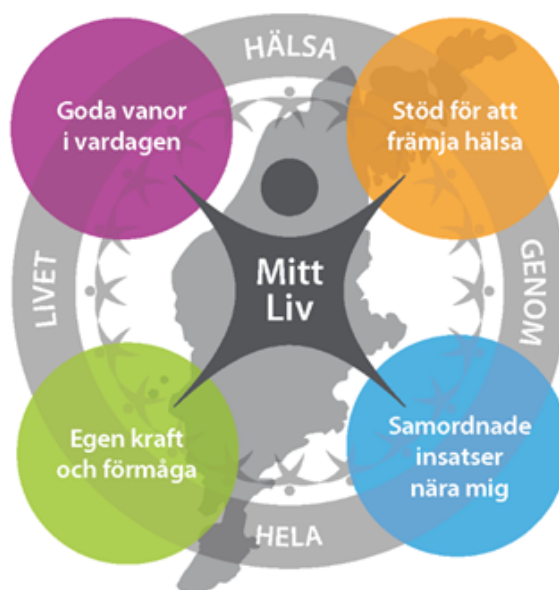
Omställningen - lika viktig som brådskande

Kraften och angelägenhetsgraden för omställningen behöver komma ur en insikt att dagens system sammantaget inte är resursmässigt hållbart att upprätthålla. Med resurser avses i detta sammanhang dels ekonomiska, då behandlande insatser är dyrare än förebyggande insatser, men också tillgång till personella resurser. I många yrkesgrupper råder idag såväl lokal som nationell stor brist på medarbetare. Den demografiska utvecklingen innebär att färre behöver ta hand om fler. Den demografiska utvecklingen på Gotland gör att en omställning här är särskilt angeläget. Ö-läget i form av tydlig geografisk avgränsning i kombination med att ha region och kommun i samma organisation innebär olika förutsättningar exempelvis möjlighet till helhetsperspektiv och integrerade lösningar. Det är något att vara rädd om och göra det mesta möjliga av till förmån för de som bor på Gotland. Förutsättningarna innebär också utmaningar exempelvis i form av vissa begränsningar gällande samarbete med andra men framförallt den stora utmaningen att ha förmåga att upprätthålla och resurs sätta välfärdssystemet lokalt. Region Gotland har i andra sammanhang beskrivit att ö-läget innebär att verksamhet behöver finnas som befolkningsmängden i sig inte motiverar. Ingen annanstans i Sverige finns ett akutsjukhus för 61 000 invånare. En förutsättning som får stora konsekvenser för organisering och resurssättning av hälso- och sjukvården på Gotland. I förlängningen påverkas även Region Gotlands övriga verksamheter.

Målbild som visar riktning

Omställningen till ett samhällssystem för bästa möjliga hälsa genom hela livet är komplex. En gemensam målbild har tagits fram, syftet med målbilden är att visa riktningen.

Regionfullmäktige har fastställt den gemensamma målbilden för att göra riktningen tydligare. Målbilden visar fyra viktiga beståndsdelar i ett hälsosamt liv och att målet med omställningen är att individen ska ha *goda vanor i vardagen*, erbjudas *stöd för att främja hälsa* och *samordnade insatser nära mig* samt att individens *egen kraft och förmåga* behöver tas tillvara och stärkas. Målbilden är utformad utifrån tanken att olika aktörer ska kunna ställa sig bakom den utifrån sitt uppdrag och sina förutsättningar.

Färdplan som tydliggör vägen

Färdplanen ska fokusera på de större förflyttningarna vi behöver göra. Den första färdplanen fastställdes i juni 2021. I slutet av 2021 beslutade styrgruppen att perspektivet skulle breddas, en reviderad färdplan fastställdes i juni 2022. Utifrån erfarenheter och lärdomar reviderades färdplanen igen 2023, samtidigt avslutades den programstruktur som tillsatts som tillfällig kraft. Denna färdplan är version fyra, arbetet görs sedan 2024 i ordinarie strukturer. Inriktningen är att färdplanen som dokument ska avslutas 2027. Vissa områden kommer att ta mycket lång tid innan arbetet i realiteten kan betraktas som klart, det viktiga för dessa områden är att det finns etablerade processer som säkerställer att arbetet fortskrider när färdplanen avslutas. Genomförandet av aktiviteter i färdplanen följs framförallt upp enskilt av de som ansvarar för genomförande. I samband med revidering av denna färdplan 2026 (version 4,0) gjordes en samlad uppföljning.

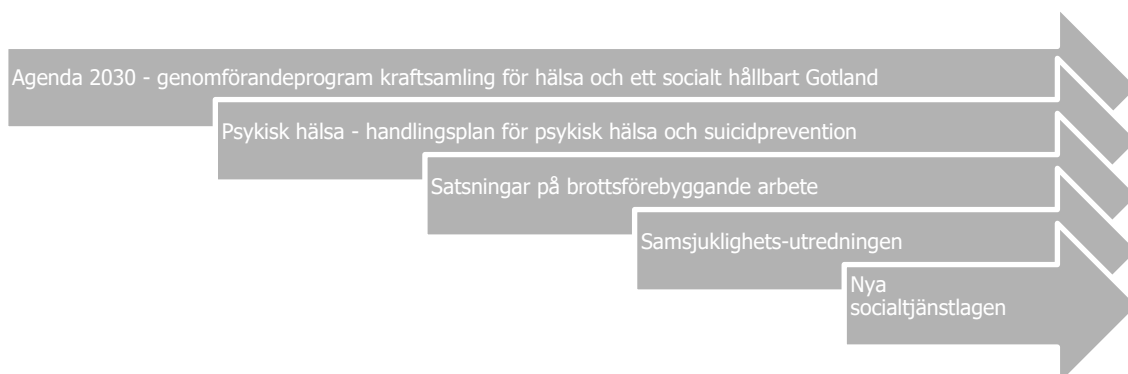
Färdplanen som dokument vänder sig till hälso- och sjukvårdsförvaltningen, socialförvaltningen, utbildnings- och arbetslivsförvaltningen samt regionstyrelseförvaltningen inom organisationen Region Gotland, samt verksamheter som arbetar på direkta uppdrag av Region Gotland inom vård och omsorg. Färdplanen har tagits fram och utvecklats i samarbete mellan dessa förvaltningar. Arbete utifrån färdplanen och uppföljning sker integrerat i ordinarie styrning och ledningsprocesser. Inriktningen i form av målbilden och innehållet i färdplanen behöver synas i andra strategiskt viktiga planer för respektive förvaltning.

Ett politiskt ägandeskap är avgörande för att omställningen ska lyckas. Varje förvaltning ansvarar för den del av omställningen som behöver ske i den egna förvaltningen. Att fortsätta efterfråga hur arbetet går och hur styrningen ser ut i den förvaltningen man ansvarar för är särskilt viktigt. Liksom att stötta och bidra till att fördjupa samverkansarbetet, där samsyn på politisk nivå över organisatoriska gränser är en central förutsättning.

Färdplanens sammanhang samt viktiga kopplingar till andra planer och strukturer

Färdplanen vänder sig specifikt till fyra förvaltningar, omställningen i sin helhet är naturligtvis är större än så. Även andra aktörer inom organisationen Region Gotland liksom externa aktörer behöver involveras. Utmaningarna vi står inför kommer inte att kunna lösas av en ensam aktör, det krävs samverkan.

Sedan första versionen av färdplan togs fram 2021 har mycket hänt som innebär förflyttning i linje med vad färdplanen pekar ut. Flera utvecklingsprocesser har tillkommit, flera på nationellt initiativ. Några som bedöms ha särskilt stor betydelse i relation till målbild och färdplan är:

Omställningsarbetet är även nära kopplat till regional stöd- och samverkansstruktur (RSS) för kommunerna respektive sjukvårdsregional struktur för kunskapsstyrning inom hälso- och sjukvården. Kunskapsstyrningen utgår från hälso- och sjukvårdslagen och evidensläge, samt innehåller ”värdena” i omställningsarbetet ex nära (personcentrerat förhållningssätt), tillgängligt, vikten av fasta kontakter, gemensam planering, patientdelaktighet/-medverkan etc.

I Region Gotlands styrmodell som implementerades 2024 ingår att regionfullmäktige beslutar om ett antal prioriteringar för mandatperioden. För 2024–2027 är en av dessa: *hälsofrämjande arbete och förebyggande insatser*. Region Gotlands förvaltningar har valt tre övergripande insatsområden att kraftsamla kring: främja rörelserikedom, främja social gemenskap och samverkan mellan skola, vård och omsorg för hälsa genom hela livet.

De ovan beskrivna processerna har alla olika styrning och olika tidplaner. Nytt i denna version av färdplan är att kopplingarna till dessa utvecklingsprocesser tydligt synliggörs då respektive process bedöms ha stor betydelse i relation till såväl målbild som färdplanens utpekade förflyttningsområden. Alla aktiviteter som ingår i de olika processerna beskrivs dock inte i denna färdplan utan hänvisas till respektive utvecklingsprocess. Aktiviteterna i färdplanen fokuserar på förflyttningar som behöver göras dels i samarbetet mellan skola, vård och omsorg och dels specifikt kopplat till omställningen till god och nära vård. För mer information om samverkansstruktur skola, vård och omsorg se bilaga.

Levnadsvanor och ofrivillig ensamhet påverkar hälsa och sjuklighet – kortfattat nuläge på Gotland

- Ungefär var tredje person på Gotland rör sig mindre än rekommenderat. Otillräcklig fysisk aktivitet utpekas vara en av de fyra viktigaste orsakerna till våra stora folkhälsoproblem. Även en liten ökning kan ge stora hälsovinster på både kort och lång sikt, både för individ och för samhället som helhet. ”Främja rörelserikedom” är en av insatserna kopplat till regionfullmäktiges prioriteringar och ”vi rör oss en timme varje dag” är ett av målområdena i genomförandeprogrammet.
- En stor del av befolkningen har övervikt eller obesitas, vilket är ett av våra allvarligaste folkhälsoproblem. Att ha övervikt eller obesitas innebär en ökad risk för att drabbas av olika sjukdomar. Det finns många fördomar och stigman kopplat

till övervikt och obesitas. Obesitas är en sjukdom som inte handlar om okunnighet eller informationsbrist. Folkhälsomyndigheten konstaterar att faktorer som påverkar är bland annat genetik, kost samt sömn och stress. Med kost avses bl a vilken mat man äter, hur mycket men även förändringar i samhället avseende matens energiinnehåll och marknadsföring.

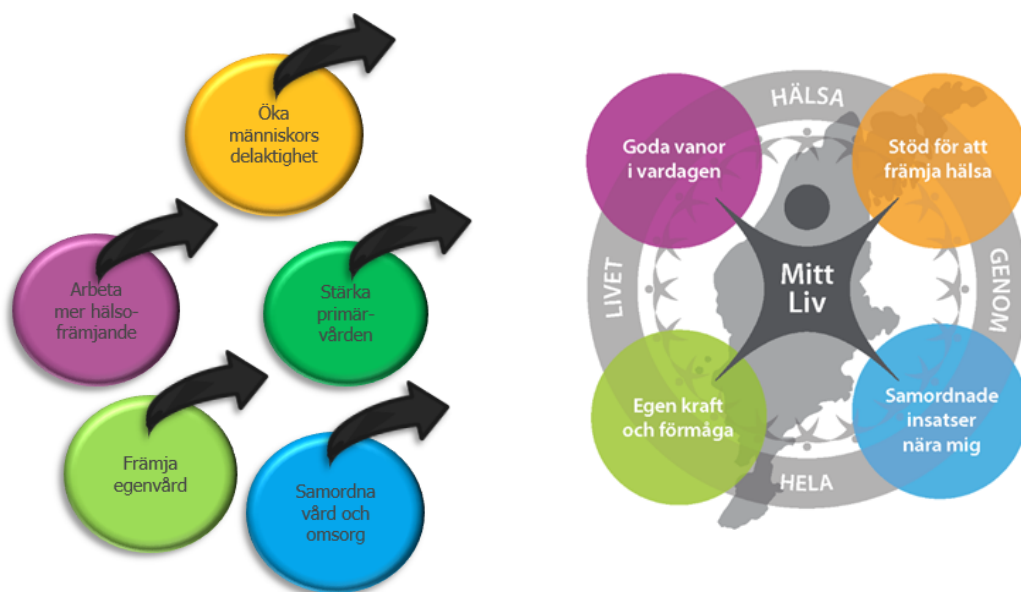
- En stor del av befolkningen äter mindre frukt och grönsaker än rekommenderat. Ohälsosamma matvanor påverkar risken att drabbas av, eller förvärra, flera kroniska sjukdomar.
- Riskbruk av alkohol innebär risk för sjuklighet och till skillnad från övriga levnadsvanor vållar riskbruk av alkohol dessutom andra samhällsproblem exempelvis kan förekomst av visst våld som våld i nära relationer och provocerat våld i offentliga miljöer tydligt kopplas till riskbruk av alkohol.
- Psykisk ohälsa är ett betydande folkhälsoproblem. Det finns kopplingar mellan psykisk ohälsa - levnadsvanor och stress, bl.a. avseende depression som är en av de vanligaste psykiska sjukdomarna.
- Ofrivillig ensamhet är en stor hälsorisk, de som har nära relationer, framförallt i form av familj och vänner, har den bästa psykiska och fysiska hälsan och lever längre. Ett socialt stöd är en bra buffert mot stress. Social isolering är istället hälsofarligt, på motsvarande sätt som dåliga levnadsvanor. ”Psyiskt välbefinnande är jämnt fördelat” är ett av målområdena i genomförandeprogrammet och ”främja social gemenskap” är en av insatserna kopplat till regionfullmäktiges prioriteringar.
- Andelen cigarettökare har minskat, men rökning orsakar fortfarande stor skada. Minskningen beror delvis på att många har bytt till andra nikotinprodukter som vitt snus och vejp, vilket gör att det totala nikotinbruket inte minskar. På Gotland har användningen av vitt snus ökat kraftigt bland ungdomar, särskilt bland flickor där snusandet nästan tredubblats sedan lanseringen. Även vejpanvändningen har ökat snabbt bland elever i årskurs 9.

Sammantaget visar nuläget att det finns stort behov av både hälsofrämjande insatser riktade till många människor för att minska framtida sjuklighet och inflöde till vården och omsorgen, men också att utforma insatser särskilt för de grupper som är mest utsatta och tenderar att bli de som drabbas hårdast.

Mer fakta om hur det ser ut på Gotland finns på Region Gotlands hemsida [Folkhälsostatistik Gotland](#) | [Region Gotland](#).

Fem områden där förflyttning behövs

För att nå målbilden behöver vi göra förflyttningar på ett antal områden. Färdplanen pekar ut ett antal större aktiviteter. Därutöver behöver förstås andra aktiviteter göras för att bidra till förflyttning på området, de pekas dock inte ut i denna färdplan. Genom att tydliggöra förflyttningsområden är förhoppningen att ge förutsättningar för bredare rörelse genom att underlätta att i andra sammanhang identifiera och koppla andra aktiviteter till omställningsarbetet.

Förflyttningsområde: Öka människors delaktighet

Delaktigheten behöver stärkas både för den enskilde exempelvis vid planering av insatser såväl avseende hur verksamheter utformas. Detta förflyttningsområde har två perspektiv: det externa, medborgaren (patienten, brukaren, klienten, anhöriga, eleven, vårdnadshavare) och det interna, medarbetaren.

Delaktiga patienter, brukare, klienter, elever, anhöriga

Alla processer som innefattar medborgare ska i ökad utsträckning utgå från individens behov, förutsättningar och livssituation. Vid insatser för den enskilde ska utgångspunkten vara frågan: "Vad är viktigt för dig?". Delaktigheten behöver säkerställas genom systematiska och strukturerade arbetssätt.

Ökad delaktighet bidrar till bättre förståelse, ökat engagemang och stärkt egenmakt. Det förbättrar individens möjligheter att ta ansvar för sin vård, fatta informerade beslut och genomföra förändringar som främjar hälsa. En utmaning för verksamheter som möter människor är att förmågan att få tag på, förstå, värdera och använda information för att bibehålla och främja hälsa varierar mellan personer men också genom livet.

Möjligheten att påverka sina livsvillkor har ett tydligt samband med hälsa, medan utanförskap och maktlöshet är kopplade till ohälsa. Ett hållbart hälso- och sjukvårdssystem

behöver därför systematiskt säkerställa delaktighet. Det är också mer effektivt att utgå från individens faktiska behov än från behov tolkade av andra.

Forskning inom personcentrerad vård visar att ett personcentrerat förhållningssätt leder till ökad patientnöjdhet, förbättrad vårdkvalitet och bättre hälsoutfall. Patienters stress minskar, följsamheten till behandling ökar och vårdtider inom slutenvården kan förkortas. Insatser ska planeras i samskapande mellan individen och hälso- och sjukvården. Kärnan är en gemensam överenskommelse som tydliggör mål, ansvar och nästa steg för både individen och vården. Planeringen ska vara sammanhållen och skapa trygghet, med stöd av fasta vårdkontakter vid behov. Den fasta vårdkontakten ansvarar för samordning utifrån individens behov, medan fast läkarkontakt ansvarar för medicinsk vård och samordning. Ökad delaktighet och kontinuitet genom fasta kontakter är centrala mål i den nationella omställningen till god och nära vård, och sedan 2022 finns även krav på fast omsorgskontakt inom hemtjänsten för att stärka trygghet och samordning.

Delaktighet i utformning av verksamhet

Delaktigheten behöver även stärkas på nästa nivå i systemet genom att individers erfarenheter och synpunkter systematiskt och strukturerat inhämtas och beaktas vid utformning och utveckling av processer och verksamhet. På denna nivå syftar delaktighet till att säkerställa att den verksamheten erbjuder görs på ett sätt som är ändamålsenligt för den målgrupp verksamheten riktar sig till. Delaktighet är därmed en fråga om kvalitet i verksamheten. Även för denna nivå gäller att det är mer effektivt att utgå från faktiska behov än behov tolkade av andra.

Delaktiga medarbetare

Medarbetarna är Region Gotlands viktigaste resurs och de som står närmast medborgaren i vardagen. Deras engagemang och förmåga att utgå från medborgarens behov är avgörande för omställningsarbetet.

För medarbetare är delaktighet och inflytande centrala för en hållbar arbetsmiljö. Region Gotland har etablerade strukturer för samverkan på nivåerna medarbetare, arbetsplats och samverkansgrupp, där arbetsplatsträffen utgör basen. Dialog och kommunikation mellan nivåerna är avgörande för upplevd delaktighet. Ett nytt samverkansavtal tecknades 2022 i syfte att stärka information, inflytande och medskapande från idé till beslut.

God arbetsmiljö genom aktivt ledarskap och medarbetarskap är en prioritering för mandatperioden 2024–2027. Arbetet utgår från de åtta friskfaktorer som identifierats av Suntarbetsliv (en ideell förening som drivs gemensamt av de fackliga organisationerna och arbetsgivarorganisationerna SKR och Sobona), där delaktighet och inflytande är en central faktor. Medarbetarenkäten har anpassats för att tydligare följa friskfaktorerna och ge underlag för strukturerat förbättringsarbete på lokal och regional nivå. Arbetet sker regionövergripande och viktiga aktiviteter i närtid är bland annat ökad kunskap om friskfaktorer på alla nivåer.

Aktiviteter som ska genomföras

Förflyttningsområde - Öka människors delaktighet				
Mål:	Aktiviteter:	2026	2027	Förvaltning:
I samskapande med patienter stärka personcentrerad och sammanhållen planering i hälso- och sjukvården och nå de vinster och mål som är beskrivna i texten ovan	1a. Genomföra handlingsplan för personcentrerad vård varav nedanstående aktiviteter gäller förvaltningsövergripande:	X	X	HSF
	1b. Medarbetare i patientnära verksamheter känner till riktlinje för fasta kontakter och tillämpar fastställd lokal rutin för fast vårdkontakt	X		HSF/SOF
	1c. Dokumenterade överenskommelser genomförs i samarbete mellan patienter som har behov därav och vårdgivare, samt dokumenteras i relevanta digitala miljöer	X	X	HSF/SOF
	1d. Information om- och rutiner för samarbete kopplat till fasta vårdkontakter är säkerställda	X		HSF/SOF
	1f. Information till patienter anpassas utifrån kunskap om människors olika förutsättningar att hitta, förstå, värdera och använda information om hälsa och vård	X		HSF/SOF
Alla patienter listade på vårdcentral har fast läkare	2. Genomföra handlingsplan 1100 listade per specialist i allmänmedicin	X	X	HSF
Patienters, brukares, klienters, elevers, anhörigas erfarenheter och åsikter ska tas tillvara och integreras i verksamhetsutveckling	3. Skapa struktur och kultur för att systematiskt involvera patienter, brukare, klienter, elever, anhöriga i verksamhetsutveckling genom att:			HSF/SOF/UAF avseende 3a-c
Ökad kvalitet i verksamheten	3a. I verksamheten utveckla arbetssätt och rutiner för att systematiskt och strukturerat tillvarata synpunkter och erfarenheter	X	X	
Bidra till ett demokratiskt samhälle	3b. I verksamheten utveckla former och arbetssätt för delaktighet vid verksamhetsutveckling	X	X	

	<p>3c. I förvaltningarna utveckla stödet till verksamheter att utforma arbetssätt för ökad delaktighet och utveckla struktur och rutiner för uppföljning av delaktighet som en kvalitetsparameter</p> <p>3d. I dialog med verksamheten utveckla det regionala stödet för att underlätta för verksamheterna att öka delaktighet i verksamhetsutveckling exempelvis i form av stöd för hur man kan identifiera/ta kontakt, kompetenshöjande insatser etc.</p>	X	X	RSF (i samarbete med SOF, HSF, UAF) avseende 3d
Fortsatt utveckling av patientinformation på 1177	4. Deltagande i Ineras arbete med "sammanhållen planering" etapp 2	X	X	HSF

Förflyttningsområde: Arbeta mer hälsofrämjande och förebyggande

Vår hälsa handlar om två dimensioner: välbefinnande respektive sjukdom. De påverkar varandra men förutsätter inte varandra. Det innebär att man kan vara sjuk men ändå ha högt välbefinnande, man kan också vara frisk men ändå ha lågt välbefinnande.

Hälsofrämjande arbete handlar om att fokusera på det friska och att stärka faktorer som stöder det friska, dvs insatser som stärker egen förmåga och kontroll över den egna hälsan, främjar självkänsla och ökad trygghet samt goda relationer. Dessa insatser bidrar till psykiskt välbefinnande och ökad motståndskraft mot livets olika utmaningar. *Förebyggande arbete* handlar istället om att identifiera faktorer som utgör risker för olika former av ohälsa och genomföra insatser utifrån det t ex stöd för att sluta röka. Förebyggande arbete handlar också om att tidigt upptäcka till syfte att minska risk för allvarligare ohälsa.

Det är viktigt att identifiera frisk- och riskfaktorer på olika nivåer: individ, grupp och organisationsnivå. Det finns tydliga vinster med att arbeta med påverkan av frisk- och riskfaktorer på flera nivåer samtidigt samt att samordna insatser för bästa effekt.

Såväl det hälsofrämjande som det förebyggande perspektivet ska genomsyra alla verksamheter inom Region Gotland utifrån den kontext som respektive verksamhet verkar i. Forskning visar att den största effekten uppnås om insatser riktas mot hela befolkningen jämfört med att enbart rikta insatser mot ett fåtal i högriskgrupperna. Hälsofrämjande och förebyggande insatser kan utformas *universellt- till alla*, t ex i en årskull, *selektat - riskgrupp* utifrån kunskap om riskgrupper t ex stöd till anhöriga eller *indikerat- på förekommen anledning* t ex fysisk aktivitet på recept till personer med högt blodtryck. Att välja insatser är svårt men viktigt, eftersom vi har begränsade resurser. Därför är det viktigt att planera hälsofrämjande och förebyggande arbete så att det ger största möjliga nytta. Det finns forskning som visar att flera insatser kan vara främjande och förebyggande inom flera områden samtidigt t ex goda föräldrar-barnrelationer, trygghet i skolan och fritidssysselsättning.

Möjligheten att stärka hälsa och minska inflöde till vården och omsorgen ligger framförallt utanför vården och omsorgen, även om dessa verksamheter också har viktiga bidrag att göra. För att främjande och förebyggande arbete ska få verklig effekt behöver det integreras och bli en naturlig del i basverksamheten. Det gäller alla de förvaltningar som färdplanen riktar sig till. Flera verksamheter vittnar om att hälsofrämjande och förebyggande arbete ofta prioriteras ned till förmån för mer akuta frågor. En del verksamheter uttrycker osäkerhet kring vilken roll, i vilken omfattning och på vilket sätt man ska bidra kring främjande och förebyggande arbete. Samtidigt behöver de generella insatserna utformas så att de blir tillgängliga för de grupper i befolkningen som har störst risk för lågt välbefinnande och sjukdom, till exempel personer i socioekonomiskt utsatt situation och med olika typer av funktionsnedsättningar.

Insatser som görs för individer och grupper har i förlängningen påverkan på befolkningsnivå dvs folkhälsan. Förebyggande insatser som stöttar goda levnadsvanor bedöms kunna förebygga, eller förbättra, 90 % av sjukligheten i kroniska sjukdomar. Med levnadsvanor avses vanor avseende rörelse, mat, konsumtion av alkohol, tobak och droger. Goda relationer, sociala sammanhang och återhämtning är andra viktiga byggstenar för god hälsa. Om man betänker att nästan varannan vuxen svensk har en kronisk sjukdom så blir det tydligt att främjande/förebyggande fokus har potential till mycket stor effekt för såväl den enskilde som för samhället. Ett starkt hälsosystem behöver fokusera mer på insatser för att främja hälsa.

Goda vanor grundläggs tidigt i livet, verksamheter som når barn och unga har därför en central roll i att stärka hälsan. Insatser behöver utgå från nuläget för hälsan på Gotland, se avsnitt om levnadsvanor. Insatser behöver utformas utifrån Gotlands förutsättningar, det innebär att intensifiera tidiga förebyggande och främjande insatser behöver göras utifrån tre olika perspektiv:

1. *Till barn- och unga samt frisk arbetsför befolkning* utifrån perspektivet att långsiktigt lägga grunden för individuell hälsa och starkt framtida samhällssystem för hälsa. Ungefär 30 procent av den arbetsföra befolkningen är anställda inom Region Gotland. Region Gotland som arbetsgivare har därmed stor potential till positiv påverkan.
2. *Till utsatta grupper* då dessa personer tenderar att dels ha sämre förutsättningar att påverka sin hälsa och dels tenderar att drabbas negativt på flera sätt samtidigt.
3. *Till syfte att minska inflödet till vården med effekt här och nu.* Både för att undvika onödigt lidande för den enskilde men också för att så lite resurser som möjligt ska behöva läggas på det som är undvikbart. Det handlar också om att använda resurser effektivt, behandlande insatser är dyrare än främjande och förebyggande insatser.

Nationellt pågår beredning av förslag om ett Hälsoprogram för barn- och unga 0–20 år. Hälsobesök med undersökningar, hälsosamtal och föräldraskapsstöd utgör kärnan. Socialstyrelsen ska redovisa innehållet i det nationella hälsoprogrammet i augusti 2026. Slutrapport ska lämnas i augusti 2027. Syftet är att säkerställa regelbunden, sammanhållen och likvärdig hälsouppföljning av barn och unga i hela landet.

Primärvården vittnar om att många människor som söker vård för att de inte mår bra har andra behov än medicinska. Behoven handlar snarare om behov relaterat till vilken tillgång

man har till socialt stöd och sociala sammanhang. Som första vårdnivå har därför primärvården också en viktig roll att samverka med socialtjänst och civilsamhället kring behov som inte hälso- och sjukvården kan tillgodose. Det kan exempelvis avse möjlighet till gemenskap och sociala sammanhang för att undvika upplevd ensamhet. I detta avseende finns potential till samverkan med aktörer inom ramen för Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland.

Som konstaterats tidigare tar ett starkt hälsosystem sin utgångspunkt i medborgarens vardag, aktörer som finns i människors vardag är därmed centrala för att främja hälsa. Färdplanen är nära kopplad till arbetet utifrån genomförandeprogram Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland. Denna koppling är ett sätt att planmässigt nå aktörer utanför organisationen Region Gotland och skapa förutsättningar för samverkan och samhandling. Insatser som ska göras under 2023–2027 och som stöder detta förflyttningsområde är:

- Främjande insatser för psykiskt välbefinnande
- Insatser för att minska ofrivillig ensamhet
- Insatser för stärkt föreningsliv och ideella krafter
- Insatser för inkluderande idrotts- och friluftaktiviteter
- Insatser för en rörlig vardag

I slutet av 2025 beslutades handlingsplan för psykisk hälsa och suicidprevention. Handlingsplanen avser perioden 2026–2030. I flera fall är stöder aktiviteterna i färdplanen förflyttning inom områdena utpekade i denna färdplan. för skola, vård och omsorg.

Aktiviteter som ska genomföras

Förflyttningsområde - Arbeta mer hälsofrämjande och förebyggande				
Mål:	Aktiviteter:	2026	2027	Förvaltning:
Fler barn och unga når rekommenderade nivåer för fysisk aktivitet	1. Kraftsamla för ökad rörelse under skoltid och i anslutning till skoldagen	X	X	UAF
Skapa förutsättningar för primärvården att genomföra rätt befolkningsinriktade insatser och stärka förutsättningarna för primärvården att samarbeta med civilsamhället	2. Utveckla process för att stödja verksamheterna att använda tillgänglig folkhälsostatistik som stöd i att välja insatser utifrån befolkningens behov	X	X	RSF (i samarbete med HSF, SOF, UAF)
Det är tydligt vilka förebyggande och främjande insatser som olika verksamheter inom primärvården ska tillhandahålla	3. Tydliggöra det hälsofrämjande uppdraget enligt HSL 13 a för vårdcentralerna, rehabilitering HSF, särskilt boende, hemsjukvård och vid boende med särskild service	X		HSF/SOF
Tidigt identifiera och stödja vid läs och språksvårigheter	4. Testa arbetssätt för tidigt stöd vid läs och språksvårigheter samt	X		UAF (i samarbete med HSF)

	säkerställa vårdkedja vid specifika svårigheter som kräver utredning			
Säkerställa att det främjande och förebyggande arbetet inom hälso- och sjukvårdsförvaltningen inte trängs undan av det akuta	5. Tydliggöra det främjande och förebyggande arbetet inom hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Prioritera vilka insatser som ska göras, av vem och hur det ska följas upp inom kvalitetsledningssystemet	X		HSF
Insatser som erbjuds är utvalda utifrån evidens och bedömning av effekt, samt att det finns samsyn kring vem som erbjuder vad och vem som har det övergripande ansvaret	6. Utveckla en långsiktig struktur och systematik för universella insatser riktade till barn och unga och deras familjer	X	X	RSF i samarbete med UAF/SOF/HSF
Tidiga samordnade insatser som säkerställer rätt stöd på rätt nivå	7. Utforma och etablera arbetssätt för att i samverkan tidigt fånga upp och förhindra negativ utveckling för barn 0–5 år och deras familjer	X		SOF/UAF/HSF
En god gemensam bild som underlag för strategiska beslut	8. Genomföra en nulägesanalys av vilka främjande insatser som erbjuds barn och unga 0–20 år samt vilket stöd och behandling som erbjuds vid övervikt och obesitas	X		HSF/UAF/SOF
Personer som söker vård för att de inte mår bra men som framförallt har behov av sociala sammanhang och/eller fysisk aktivitet erbjuds detta	9a. Etablera strukturer för lotsning av målgruppen i samverkan mellan primärvården och civilsamhället innefattande tydliga roller och ansvar samt former för uppföljning	X	X	RSF (i samarbete med HSF/SOF)
Minskad ofrivillig ensamhet	9b. Insatser erbjuds målgruppen			
Minskat antal vårdkontakter Minskad förskrivning av läkemedel				
Erbjuda stöd i att få tillgång till sociala sammanhang utifrån önskemål och behov	10. Ta ställning till hur vårdcentralerna ska arbeta med social förskrivning	X	X	HSF
Patienter erbjuds vård på rätt vårdnivå organiserat ur ett Gotlandsperspektiv	11. Identifiera vilka patienter per specialismråde som med fördel skulle hanteras på annan vårdnivå (beaktande av kontinuitet, resurseffektivitet m m).	X	X	HSF
Tydliggöra specialistvårdens roll i att stärka primärvården				
Äldre med psykisk ohälsa får tillgång till evidensbaserat stöd och behandling	12. Tydliggöra uppdraget för primärvården i socialförvaltningen respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen avseende	X		HSF/SOF

	psyisk ohälsa hos äldre samt identifiera eventuella behov av att stärka förutsättningarna för att fullgöra uppdraget			
Personer som söker vård och som har behov av stöd från socialtjänst och andra verksamheter inom Region Gotland erbjuds detta	13. Etablera former för lotsning av målgruppen i samverkan mellan vårdcentralerna och anhörigstöd, stöd och försörjning respektive samt budget- och skuldrådgivning	X	X	HSF/SOF/RSF

Förflyttningsområde: Stärka primärvården

Primärvården utgår från generalisternas breda kompetens och möjliggör ett helhetsperspektiv runt patienten exempelvis specialistläkare i allmänmedicin, distriktsköterska, fysioterapeut och arbetsterapeut. Primärvård finns organisatoriskt i hälso- och sjukvårdsförvaltningen och socialförvaltningen. I utbildnings- och arbetslivsförvaltningen finns primärvårdsnära verksamhet, barn- och elevhälsan.

Primärvården ska:

- Vara en stark första vårdnivå som kan hantera behov vanliga hos den gotländska befolkningen.
- Finnas nära människor och samverka med både lokalt civilsamhälle och andra aktörer som socialtjänst, skola och myndigheter för att ge stöd för bästa möjliga hälsa. Lokal förankring är särskilt viktigt för att fånga individer som har lägre egen makt över den egna hälsan.
- Tillhandahålla förebyggande och främjande insatser utifrån såväl befolkningens som patientens behov och förutsättningar.

För att åstadkomma detta behöver primärvården stärkas.

Ett ramverk för samverkan mellan skola, vård och omsorg har tagits fram. Ramverket beskriver vilka verksamheter som är verksamheter på primärvårdsnivå och pekar ut strategiskt viktiga samverkansområden. Förväntningar på verksamheter som förväntas ta ett särskilt ansvar ska tydligt framgå i respektive uppdragsbeskrivning. Region Gotland har, både utifrån särställningen som region/kommun samt litenheten, en särskild möjlighet att ta fram integrerade lösningar utifrån befolkningens behov.

Av hälso- och sjukvårdslagen framgår att regionerna ska organisera hälso- och sjukvårdsverksamheten så att vården kan ges nära befolkningen. Om det är motiverat av kvalitets- eller effektivitetsskäl, får vården koncentreras geografiskt. Att Region Gotland är en kommun med ett utökat ansvar för uppgifter som normalt hör till regioner har mycket stor påverkan.

Region Gotland utgår från den nationella inriktningen att primärvården ska utgöra navet i hälso- och sjukvården. Med nav avses den del av vårdsystemet som utgör patientens huvudsakliga ingång till vården, tar ett långsiktigt ansvar samt samordnar vårdinsatser över tid och mellan olika aktörer. På Gotland är primärvårdsuppdraget organiserat så att vissa verksamheter inte ingår i vårdcentralernas förfrågningsunderlag. Det gäller mödrahälsovård (MHV), barnhälsovård (BHV), ungdomsmottagning (UMO), första linjen för barn och unga vid psykisk ohälsa, miniMaria samt rehabiliteringsverksamhet. Dessa verksamheter är organisatoriskt och uppdragsmässigt separerade från vårdcentralerna, men utgör samtidigt en integrerad del av den nära vården och primärvårdens samlade uppdrag. Till detta kommer den primärvård som erbjuds av socialförvaltningen för särskilt sårbara målgrupper

(nationellt benämnt kommunal vård). Primärvårdens navfunktion på Gotland är därmed fördelad mellan flera kompletterande verksamheter.

Vårdcentralerna utgör således det övergripande medicinska navet för befolkningen, med ansvar för kontinuitet, helhetssyn, medicinsk uppföljning samt samordning av insatser från andra vårdnivåer. MHV, BHV, UMO, första linjen för barn och unga, miniMaria samt rehabiliteringsverksamheten har samtidigt målgruppsspecifika navfunktioner för sina målgrupper. På motsvarande sätt gäller verksamheter inom socialförvaltningen: särskilt boende, hemsjukvård, korttidsboende och boende med särskild service. För sina respektive målgrupper fungerar dessa verksamheter som första kontakt med hälso- och sjukvården, långsiktiga och kontinuerliga vårdaktörer samt samordnande instanser kring individens behov. Dessa funktioner kompletterar vårdcentralernas uppdrag och bidrar sammantaget till att primärvården kan fungera som ett effektivt och nära nav.

Aktiviteter som ska genomföras

I flera fall bedöms aktiviteter listade under övriga förflyttningsområden ha stor betydelse för att stärka primärvården särskilt:

- Genomförandet av handlingsplan 1100 listade per specialist i allmänmedicin
- Ökad personcentrering, fasta kontakter och arbetssätt med allmänmedicinska team.
- Tydliggöra det hälsofrämjande uppdraget enligt HSL 13 a
- Etablera strukturer i samverkan mellan primärvården och civilsamhället för lotsning av personer som söker vård och som inte har medicinska besvär
- Identifiera vilka patienter per specialistområde som med fördel skulle hanteras på annan vårdnivå
- Tydliggöra uppdraget för primärvården avseende psykisk ohälsa hos äldre
- Implementering av olika digitala lösningar exempelvis program på stöd- och behandlingsplattformen
- Implementera gemensamma arbetssätt beskrivna i arbetsordning för hälso- och sjukvård i hemmet, etablera en samordnad ledningsgrupp - sjukvård i hemmet och ta fram en arbetsordning avseende rehabiliterande vård
- Stärka samverkan inom primärvården, mellan primärvård och specialistvård inom hälso- och sjukvårdsförvaltningen och säkerställa tydliga kontaktvägar mellan vårdpersonal

Förflyttningsområde - Stärka primärvården				
Mål:	Aktiviteter:	2026	2027	Förvaltning:
Stärka primärvården på Gotland	1. Genomföra målinriktad satsning vid Slite vårdcentral	X	X	HSF
Säkerställa effektiva flöden för att öka tillgänglighet	2. Genomföra projekt på en vårdcentral kring produktions- och kapacitetsstyrning	X		HSF

Förflyttningsområde: Främja egenvård

För att hälso- och sjukvården ska finnas för dem som bäst behöver den måste möjligheterna för individen att göra mer själv öka.

För en individ utan vård- eller omsorgsbehov kan det handla om lättillgängliga råd om goda levnadsvanor. Denna sorts råd kan också integreras i verksamheter som finns i människors vardag. Lättare åkommor kan individen hantera själv med egenvård. Egenvård har en stor plats även vid kroniska sjukdomar, då ofta i samverkan med vården eller omsorgen. Hälso-

och sjukvård får då en annan roll i att skapa förutsättning för och att följa upp att egenvården genomförs som planerat.

Digitala verktyg passar inte alltid alla, men genom att följa devisen ”digitalt först fysiskt när det behövs” så frigörs resurser. Att, i samarbete med Inera, skapa första linjens digitala vård är en del av hälso- och sjukvårdens omställningsarbete. Digitala kontaktvägar ökar tillgängligheten, underliggande standardiserade och evidensbaserade bedömningsunderlag bidrar till en mer jämlik vård. Första linjens digitala vård består av flera olika delar: 1177 via webben och genom app, invånartjänster/e-tjänster samt 1177 telefoni. Till första linjens digitala hälso- och sjukvård ska medborgare kunna vända sig för att sedan lotsas till egenvårdsråd, digitala vårdbesök eller till tidsbokning inom primärvården. En förstärkning av 1177 är ett viktigt steg för en ökad närhet till vården i hela landet.

För att öka möjligheterna att göra mer själv är insatser för att minska digitalt utanförskap av vikt och att då även rusta individer att kunna hantera 1177.se.

Aktiviteter som ska genomföras

Förflyttningsområde - Främja egenvård				
Mål:	Aktiviteter:	2026	2027	Förvaltning:
Öka patientens kunskap, trygghet och delaktighet i vårdprocessen	1. Genomföra förstudie kring behov och möjligheter avseende hem-/distansmonitorering		X	HSF
Stärka kvalitet och resurseffektivitet				
Ökat utbud av digitala lösningar för att stärka egenvård och den stegvisa vården	2. Implementering av olika digitala lösningar exempelvis program på stöd- och behandlingsplattformen	X	X	HSF
Medarbetare har tillräcklig kunskap och kompetens för att bedöma, stödja och följa upp egenvård på ett säkert och likvärdigt sätt	3a Genomföra kompetenshöjande insatser	X	X	HSF/SOF
Det ska finnas tydliga anvisningar för hur egenvård hanteras	3b. Ta fram och implementera gemensamma anvisningar för bedömning, planering och uppföljning av egenvård som klargör roller och ansvar	X	X	
	3c. Utveckla gemensamma och enhetliga arbetssätt för hur egenvård initieras, dokumenteras och följs upp	X	X	

Förflyttningsområde: Samordna vård och omsorg

Vården och omsorgen måste hänga ihop och vara begriplig för individen. Det innebär att vården och omsorgen inom flera områden behöver samverka i än högre grad än idag på såväl strategisk som operativ nivå. Samordning innebär att en del av den komplexitet som många patienter vittnar om, som ibland uttrycks som att ”man måste vara frisk för att orka vara sjuk” behöver flyttas från den enskilde till att hanteras av vården och omsorgen. Här har fasta vårdkontakter med uppdrag att samordna en stor betydelse, liksom att överenskommelser görs mellan patienten och vården. Överenskommelser som beskriver

vad patienten kan göra själv och vad vården kan göra, samt att den dokumenteras så den är åtkomlig för patienten är mycket viktiga aktiviteter för förflyttning på området även om den ligger under förflyttningsområde ett.

En förutsättning för sammanhållen vård är ett förhållningssätt där det är naturligt att aktivt bidra för att stärka andra delar av processen än där min verksamhet/mina arbetsuppgifter finns. Att samverka över organisatoriska gränser, ha tillit till andras kompetens och se sin del i ett större sammanhang.

Aktiviteter som ska genomföras

Förflyttningsområde- Samordna vård och omsorg:				
Mål:	Aktiviteter:	2026	2027	Förvaltning:
Ta tillvara på patienter/brukares/anhörigas erfarenheter	1. Genomlysning av vårdprocessen för vuxna med autismspektrumtillstånd	X	X	HSF (i samarbete med SOF, UAF)
Vårdprocess som utgår från individen och är evidensbaserad				
Samsyn mellan berörda aktörer				
Säkerställa en personcentrerad, säker och jämlik vård av sköra patienter i hemmet	2a. Implementera gemensamma arbetssätt beskrivna i arbetsordning för hälso- och sjukvård i hemmet	X		SOF/HSF
Tydliggöra ansvarsroller och samverkan för den rehabiliterande vården	2b. Etablera en samordnad ledningsgrupp - sjukvård i hemmet	X		
	2c. Ta fram en arbetsordning avseende rehabiliterande vård			
Rätt stöd till barn och unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och/eller intellektuell funktionsnedsättning samt språkstörning	3. Tydliggöra och ensa flöden samt vårdkedjan för målgruppen	X	X	UAF/SOF/HSF
Stegvisa, sömlösa och välfungerande flöden mellan specialistvården och primärvården inom hälso- och sjukvårdsförvaltningen	4a. Stärka samverkan inom primärvården, mellan primärvård och specialistvård inom hälso- och sjukvårdsförvaltningen	X	X	HSF
	4b. Säkerställa tydliga kontaktvägar mellan vårdpersonal			

Styrning respektive ekonomiska förutsättningar

Färdplanen beslutas av respektive förvaltningsdirektör och förankras i respektive förvaltnings nämnd/styrelse. Genomförande och uppföljning av aktiviteter sker inom ordinarie styr- och ledningsstrukturer. Aktiviteter som kräver samverkan mellan skola, vård och omsorg hanteras inom befintlig samverkansstruktur för dessa områden.

Omställningsarbetet är en långsiktig och strategisk systemförändring som förutsätter ett tydligt och uthålligt ägarskap på såväl politisk nivå som tjänstemannanivå. Arbetet måste integreras i befintliga strukturer och processer och utgöra en del av det ordinarie uppdraget.

Några särskilda regionövergripande medel är inte avsatta för omställningen. Varje nämnd och förvaltning ansvarar därför för att genomföra sin del av arbetet och säkerställa nödvändiga förutsättningar, inklusive finansiering. Omställningen behöver prioriteras inom

ramen för ordinarie budgetprocess. Förmågan att skapa och värna utrymme för utveckling, parallellt med förändrade och ofta ökade behov, är avgörande.

Arbetet behöver bygga vidare på befintliga samverkansstrukturer på strategisk, taktisk och operativ nivå, med tydligt ansvar, mandat och systematisk uppföljning. Samarbetet behöver präglas av dialog, delaktighet och kontinuerligt lärande, där erfarenheter tas tillvara och sprids. Målsättningen är ett mer sammanhållet, tillgängligt och begripligt system ur invånarnas perspektiv, med ökat fokus på förebyggande insatser och individanpassade lösningar.

Identifierade risker som kan påverka genomförandet är bland annat:

- bristande uthållighet i ledarskap och ägarskap
- otillräcklig integrering i styrande dokument och planer
- begränsat stöd till chefer
- att utvecklingsarbete trängs undan av akuta behov
- kvarvarande strukturer och kulturer som motverkar förändring
- bristande delaktighet hos medarbetare och invånare
- otillräcklig intern och extern samverkan

Omställningen innebär ett paradigmskifte där arbetssätt, ansvar och gränser behöver prövas och vid behov omdefinieras. I detta kan strukturella hinder synliggöras och behöva hanteras för att möjliggöra en hållbar förflyttning, för detta har politik och tjänstemannaledning en central roll.

De ekonomiska behoven kan omfatta såväl kortsiktig finansiering för att hantera införandekostnader och övergångsperioder, som långsiktiga prioriteringar och omfördelning till förmån för hälsofrämjande och förebyggande insatser. I dag prioriteras sådant arbete ofta ned till förmån för mer akuta behov. Särskilt utmanande är prioriteringar där insatser genomförs i en verksamhet men effekterna uppstår i en annan, vilket kräver en tydlig helhetssyn. Vägledande bör vara insatser som långsiktigt stärker samhällssystemet för hälsa.

Omställningen syftar i första hand till att långsiktigt säkra välfärden och öka effektiviteten, inte till att genomföra besparingar. Samtidigt bedöms många av åtgärderna, såsom förebyggande arbete, ökad delaktighet och digitalisering, bidra till en mer resurseffektiv samhällsekonomi över tid.